

OM JOHANNES AV KORSETS PANENTEISME I JENS OSCAR JENSSENS MASTEROPPGAVE

KRITIKK AV MASTEROPPGAVE

*FORENING MED GUD: ET IKKE-DUALISTISK PERSPEKTIV
PÅ JOHANNES AV KORSETS DOKTRINE*
JENS OSCAR JENSSEN, MA.

Av Ørjan Steiro Mortensen

Jens Oscar Jenssen skriver i sin masteroppgave, *Forening med Gud: Et ikke-dualistisk perspektiv på Johannes av Korsets doktrine*, om det han kaller Johannes' panenteistiske gudsbegrep. Gjennom en analyse av begrepene «Gud» og «Sjel» i Johannes forsøker Jenssen å vise hvordan relasjonen mellom disse to størrelsene ikke fordrer en substansdualistisk forståelse, men at Johannes' doktrine om forening heller må forstås som *sjelens komme til seg selv* i Gud.

Når sjelen har lært å forstå seg selv som ene og alene betinget av Gud, står dens substansielle natur tilbake. Sjelen finner seg selv som forent med Gud, og den forstår Gud som det nødvendige prinsippet for sin egen væren. Ved å søke Gud, søker samtidig sjelen, som skapt av Gud, sin egen substansielle bestemmelse. Forening med Gud impliserer dermed *sjelens forening med sin egen substansielle væren*. I denne teksten skal jeg vise hvordan Jens Oscar Jenssen forstår Johannes gudsbegrep som panenteistisk. Deretter vil jeg vise hvordan dette synet er uforenelig med et substansdualistisk menneskesyn.

Gudsbegrepet

Jenssen går inn på to måter gudsbegrepet brukes av Johannes:

1. Gud er substansielt nærværende i alle skapninger
2. Gud opprettholder alle skapningers væren ved å være substansielt nærværende i dem. (Jenssen 2010:21)

Gud er «Ren Væren», og slik skiller ikke Johannes' gudsbegrep seg nevneverdig fra Thomas Aquinas' gudsforståelse

(Jenssen 2010:22). Partikulære værender har sitt væren og sitt liv kun gjennom å ta del i Gud som en mulighetsbetingelse som «transcenderer deres partikularitet» (Jenssen 2010:23). Enhver partikulær natur har sine egenskaper som skiller denne fra andre naturer. Disse egenskapene er igjen betinget av at de har en felles substansiell «kjerne», væren, som tilskrives Gud. Gud er av natur denne væren, mens skapte ting er av natur *kontingent* denne væren. Gud kan altså finnes uten de konkrete, partikulære skapningene, men skapningene har ingen selvstendig væren uten Gud, noe som er forenelig med det Thomistiske gudsbegrepet.

Dette skiller Johannes' Gudsbegrep fra panteistiske gudsbegreper, som for eksempel Spinozas. Spinoza hevder at Gud er alt, og alt er Gud. Dette impliserer at uten de utallige tingene (*modi*) som tar del i Gud som substans, ville ikke Gud heller vært som Han er. Gud må dermed forstås som like avhengig av alt som eksisterer, som alt som eksisterer er avhengig av Gud. Dette virker kjettersk for kristen doktrine, og det er om å gjøre å forstå Johannes' Gudsbegrep på en måte som gjør det «konsistent med en klassisk kristen teisme» (Jenssen 2010:24). Gud er av en annen natur enn det skapte, men Gud er å finne *i* alt det skapte som mulighetsbetingelse, som det skaptes *væren*. Skaperverket er samtidig *i* Gud. Uten Gud som *uendelig væren*, fra hvilken alt som eksisterer kan fremstå, ville ikke partikulære, *endelige* vesener kunne eksistere. «Altså er Gud ikke bare *i* skapningene, skapningene er også *i* Gud» (Jenssen 2010:23). Forskjellen mellom Gud og det skapte er analog med forskjellen mellom det endelige og det uendelige; det endelige trenger det uendelige som sin mulighetsbetingelse, men det uendelige er uendelig uavhengig

av enhver partikulær, endelig størrelse.

Filosofen Karl Christian Friedrich Kause (1781–1832) var den første til å bruke begrepet panenteisme som betyr «alt-i-Gud» (Jenssen 2010:23). Panenteisme innebærer en forståelse av Gud som *transcendent*, i og med at det er et uendelig sprang mellom Guds natur og det skaptens natur som skapt, men også *immanent*, i og med at Guds natur muliggjør det skaptens natur. Det skapte og Gud er adskilt ved det Jenssen kaller «den teologiske differens», og han gir oss fire begrepspar som skal tydeliggjøre denne forskjellen:

1. (Gud er-) Essensiell kunnskap – (skapningene er-) sekundær kunnskap
2. (Gud er-) Overnaturlig – (skapningen er-) naturlig
3. (Gud er-) Væren – (skapningene er-) intet
4. (Gud har-) ikke form, bilde eller figur – (skapningene har) form, bilde og figur (Jensen 2010:25)

Skjønt Gud forstås som transcendent hvis man betrakter Ham uavhengig av det skapte, fremstår Han for oss aldri som sådan, og Guds vesen i sin helhet overskrider enhver mulig forståelse. Men Johannes betrakter Gud som uendelig væren, og derfor må han samtidig forstå Gud *som i alle ting som er*. Gud er immanent i alle skapte ting, men summen av alle skapte ting er slett ikke lik summen av Guds vesen. En kan dermed ikke gripe Gud gjennom skapningene alene; en kan heller ikke gripe skapningenes vesen alene gjennom å betrakte dem. Å forsøke å forstå det skaptens vesen kun gjennom dets egen væren som skapt, ville være som å prøve å forstå en virkning uten å se på årsaken. Gud er tingenes essensielle bestemmelse, og dermed det primære prinsippet en må ta utgangspunkt i for å forstå ethvert fenomen; fremtredelsene må «utledes» fra Gud: «Sekundær kunnskap, slik jeg forstår Johannes, er altså å forstå skapningene som å ha egen væren» (Jenssen 2010:26).

For virkelig å kunne forstå det skapte, må en altså betrakte alt som finnes som skapt ut fra Gud som ontologisk prinsipp. Fra Johannes' perspektiv ser vi en Gud som er årsaksprinsipp for alle skapninger, og at skapningene er avhengige av Gud som *oppretholder av deres væren*. Uten Gud ville dermed partikulære skapninger *ikke lenger være*. Skapningene «i-seg-selv» er *intet*. Skapningene i Gud er *noe*. Gud er.

Sjelens ontologiske bestemmelse

Jenssen legger ut fire måter Johannes bruker begrepet sjel på: «Sjel forstått som ... ånd; Sjel som enheten av den 'åndelige' og den 'anselige' delen; Sjel i den generelle betydningen av 'det hele mennesket'» (Jenssen 2010:33). Den

fjerde måten å forstå sjelsbegrepet på i Johannes er det Jenssen omtaler som «førstepersonserfaringen» (Jenssen 2010:33), som en slags selvbevissthet. Sjelen i den fjerde betydningen henviser «til en annen modalitet av det [sjelen] beveger seg i» (Jenssen 2010:32), altså *måten sjelen forholder seg til seg selv på*.

Sjelen, som det som erfarer seg selv som sjel, den fjerde betydningen av sjelsbegrepet, blir spesielt viktig for Jenssen. Det er denne betydningen som er sentral når det er snakk om forening med Gud – oppgavens hovedanliggende.

Sjelen består av et ytre og et indre aspekt. «Det ytterste aspektet ved sjelen er de ytre sansene mens det innerste, også kalt 'sjelens innerste sentrum', er Gud» (Jenssen 2010:33). Forening med Gud for Johannes «betegner ... en bevegelse fra sjelens 'ytterste' til dens 'innerste' aspekt» (Jenssen 2010:33). Denne bevegelsen må forstås som sjelens selvbevissthet (4. betydning) som gradvis orienteres fra de ytre sanseinntrykk som stammer fra skapte ting, til sin egen vesensbestemmelse – Gud.

Som vi så fra utlegningen av gudsbegrepet, så er ingen skapninger selvstendige i sin væren, men kontingente og betinget av Gud som substansiell væren. Bevegelsen i sjelen, som leder hen mot forening med Gud, er dermed sjelens gradvise identifikasjon med sin *egen essensielle årsak*, Gud, heller enn dens aksidentale og temporale status. Foreningen handler dermed ikke om en substansiell forandring i sjelen; foreningen innebærer heller et perspektiv *på seg selv for sjelen*, som ikke lenger distingverer mellom Gud som skaper og Gud som substansielt nærværende i sjelen. Sjelens erfaring av seg selv har, etter foreningen, sjelens *virkelige ontologiske prinsipp* som perspektiv. Slik kan en si at forening med Gud impliserer sjelens komme til seg selv, gjennom gradvis å redefinere forståelsen av seg selv fra noe partikulært og tilfeldig (menneske, snekker, filosof), til noe evig og nødvendig (væren, Gud). Det er ikke med dette sagt at sjelen blir Gud som sådan; Gud overskrider jo som sagt enhver mulig identifikasjon. Men den ser nå på seg selv som *av og i Gud*, og Gud som det nødvendige prinsipp som muliggjør dens egen væren. Sjelen anerkjenner nå sin egen væren som en begrenset og endelig fremtredelse for Gud, som er ubegrenset og uendelig.

Gud er det som ikke har form, figur og bilde. Når sjelen har tømt sin forståelse av seg selv for enhver form, ethvert bilde og enhver figur, er sjelens forståelse av seg selv lik forståelsen av Gud: «...som vi har sett er det kun Gud som står igjen i sjelen når den er tom for former og bilder» (Jenssen 2010:67). Når dette er oppnådd og foreningen et faktum, blir sjelens sanser «Guds vindu mot sitt eget skaperverk» (Jenssen 2010:67). Sjelen får slik mulighet til å

delta i skaperverkets temporale prosess fra skaperens eget, evige perspektiv: «Det gir således også fullstendig mening å karakterisere sjelen som *Gud gjennom delaktighet*» (Jenssen 2010:67). Sjelen, nå tømt for ethvert fremmedgjørende element, har ingen andre perspektiver på skaperverket enn Guds eget, og bidrar slik med sitt virke til å bringe skaperverket nærmere Gud.

Konklusjon

Jens Oscar Jenssens masteroppgave omhandler substansdualismen, et tema som det har vært stridigheter om i så vel filosofiske som teologiske tradisjoner gjennom hele historien. Jenssens oppgave forsøker å legge fram hvordan Johannes av Korsets ontologi umulig kan forstås som en dualisme, i og med at Gud forstås som både *nød-*

vendig for og nærværende i alt det skapte. Sjelens *for-ening* er dermed ikke å forstå som én substans' oppgåen i en annen, men snarere sjelens forståelse av sin egen ontologiske status. Guds nærvær som det nødvendige, ontologiske prinsipp i alt det skapte, er alltid allerede et faktum for Johannes. Men først når sjelen gjør seg *bevisst* dette faktum, og innstiller seg på dette som *sannheten om seg selv*, er dens syn på seg selv er i forening med Gud: «*Forening for Johannes av korset beskriver en modifikasjon av syn på et førrefleksivt ontologisk faktum*» (Jensen 2010:67).

LITTERATUR

Jenssen, O. J. 2010, *Forening med Gud: Et ikke-dualistisk perspektiv på Johannes av Korsets doktrine*, Unipub, Oslo.